

بررسی تاثیر سبک بازی درمانی در یادگیری مهارت های اجتماعی مورد نیاز دانش آموزان استثنایی

وحید قویدل حیدری^۱، فاطمه ریاحی^۲ ستاره خمر^۳

^۱ دانشجوی کارشناسی ارشد، روانشناسی عمومی، دانشگاه هاتف زاهدان

Heydari0259@gmail.com

شماره تماس: ۰۹۲۱۱۵۴۲۷۵۲

^۲ دانشجوی کارشناسی ارشد، روانشناسی بالینی، دانشگاه آزاد اسلامی واحد زاهدان

Fatemeh13761373@gmail.com

^۳ دانشجوی کارشناسی ارشد، روانشناسی بالینی، دانشگاه آزاد اسلامی واحد زاهدان

setarekhammar@gmail.com

چکیده:

همیشه و همه جا باید به دانش آموزان استثنایی به دلیل داشتن شرایط ویژه نگاهی خاص شود. در آموزش نیز بایستی برای ایشان سبک های تدریس خاص استفاده شود تا دچار کج فهمی و دیر فهمی نشوند. بازی درمانی یکی از سبک های آموزشی بسیار جذاب است که با توجه به پژوهش های انجام شده یکی از پربازده ترین روش های تدریس برای دانش آموزان استثنایی می باشد. فنون اجتماعی و مهارت زندگی در جامعه نوین امروزی یکی از الزامات زیستن و زندگی کردن می باشد. برای اینکه بتوانیم این مهارت ها را به دانش آموزان استثنایی آموزش دهیم و تقویت کنیم، می توان از این سبک تدریس استفاده کرد. به کمک بازی درمانی کودک فنونی مانند سلام و احوالپرسی، ایستادن در صف، احترام به حقوق دیگران، دفاع از حقوق خود، خرید از مغازه را بسیار ساده و با اشتیاق از طریق بازی یاد میگیرد. ما در این پژوهش به این نتیجه رسیدیم که می توان به کمک بازی درمانی بسیاری از مهارت های اجتماعی را به کودک استثنایی آموزش دهیم.

واژگان کلیدی: بازی درمانی، کودکان استثنایی، مهارت های اجتماعی، زندگی اجتماعی

۱- مقدمه :

دانش آموزان استثنایی مهم ترین دسته از دانش آموزانی هستند که به تعلیم و تربیت بسیار ریزبینانه‌ای نیاز دارند. ایشان با نیازهای ویژه‌ای که دارند گاه‌گاه دچار مشکلات مختلفی می‌شوند. یکی از این مشکلات، مشکل در ارتباط و توانایی‌های اجتماعی است که می‌تواند به ایشان از نظر اجتماعی ضربات زیادی وارد کند.

از روزی که بشر زندگی اجتماعی خود را شروع کرده توجه زیادی در مورد افرادی که به دلایلی قادر نبودند خود را با اجتماع هماهنگ سازند، مطرح کرده است. تلاش‌های منظم و تخصصی برای کمک به کودکانی که از یادگیری کندتری برخوردار هستند از ۲۰۰ سال قبل توسط ایتارد پزشک فرانسوی آغاز گردید. تلاش‌های او اگرچه در ابتدا با شکست مواجه شد؛ اما به عنوان سر آغاز نهضت کمک به کودکان و بزرگسالان کم توان ذهنی شناخته گردید انجمن آمریکایی کم توان ذهنی در دهمین تعریف خود از کم توانی ذهنی بیان می‌کند که کم توانی ذهنی عدم صلاحیت یا ناتوانی در عملکرد، ذهنی رفتارهای سازشی و مهارت‌های عملی اجتماعی و فکری است و این ناتوانی قبل از سن ۱۸ سالگی وجود دارد.

نقص یا ناتوانی عملکرد می‌تواند به شکل نداشتن توانایی کامل در گوش، کردن فکر کردن صحبت، کردن خواندن نوشتن یا انجام محاسبه های ریاضی ظاهر شود مبتلایان به ناتوانی‌های یادگیری در تمام سطوح و در تمام پایه‌های کلاسی از آمادگی تا دانشگاه دیده می‌شوند. تشخیص بهنگام روند بهبودی را سرعت خواهد بخشید؛ بنابراین توجه به دوره ابتدایی به ویژه پایه‌های اول و دوم در این زمینه از اهمیت بسیاری برخوردار است راهکارهای زیادی برای رفع اختلال‌های یادگیری وجود دارد که یکی از مهمترین و البته جذاب ترین آنها برای درمان کودکان استفاده از بازیهای آموزشی در حین یادگیری است. (بوردخانی، ۱۴۰۱)

بیش از دو درصد جمعیت هر جامعه ای را کودکان و افراد کم توان تشکیل می‌دهند. کم توانی ذهنی بیان کننده محدودیت‌های اساسی در کارکرد کنونی فرد است. بدون شک میان بروز قابلیت‌های فردی و شرایط محیطی ارتباط تنگاتنگی وجود دارد محیط‌های مناسب و مساعد موجب رشد و تحول فرد میشوند و کیفیت زندگی را بهبود میبخشند. از این رو استفاده از روشهای گوناگون درمانی، مانند بازی درمانی، نقاشی- درمانی و نظایر آن به فراهم کردن محیطی غنی و باطراوت کمک می‌کند ویژگیهای کم توانی ذهنی عبارت اند از کارکرد هوشی زیر متوسط و وجود محدودیت‌های همزمان مرتبط با محدودیتها در دو یا چند حوزه از حوزه های مهارت سازشی کاربردی و وجود این شرایط از زمان کودکی. کم توانی ذهنی مرض یا بیماری روانی نیست بلکه نوعی شرایط خاص و پیچیده ذهنی است.

در مورد کودکان کم توان ذهنی با توجه به محدودیت‌های ویژه آنها نسبت به کودکان عادی میتوان انتظار داشت که رفتارهای پرخاشگرانه و سازش نایافته بیشتری از آنها بروز کند آنان به سبب محدودیت‌های گوناگون که غالباً از محدودیت‌های شناختی آنها ناشی میشود با شکست‌های متعددی روبه رو میشوند و پیامد همه این عدم موفقیتها ناکامی است که خود سرآغاز پرخاشگری به گونهای گوناگون خواهد بود. از جمله محدودیت‌های کودکان آهسته گام (کم توانی ذهنی) ضعف قوای جسمانی و تواناییهای حسی و حرکتی آنان است. (افروز، ۱۳۸۸)

هرگاه بازی به عنوان وسیله ای جهت کسب لذت و انجام فعالیت از طرف کودک و به قصد فراهم آوردن امکاناتی جهت تعامل با محیط انجام گیرد به آن بازی آموزشی می‌گوئیم. بازیهای آموزشی به قصد آموزش هدفی، خاص باید از پیش طرح ریزی شده باشند و بر این اساس فراگیر موظف است تمامی مراحل طرح ریزی شده را گام به گام و به صورت اجباری طی کند بنابراین دیگر نمیتواند به طور کامل بازی نامیده شود. (مهجور، ۱۳۸۶)

کودکان کم توان ذهنی علاوه بر مشکلات شناختی به مشکلات رفتاری و عاطفی نیز دچارند. از این رو، مشاوران روان شناسان و متخصصان آموزش و پرورش ویژه برای کاهش مشکلات عاطفی و رفتاری، آنان روشهای اصلاح رفتار و راهبردهای گوناگونی ارائه کرده اند و در خانه و مدرسه به کار میبرند. استفاده از این روش‌ها در مدارس که در آن دانش آموزان کم توان ذهنی به تحصیل اشتغال دارند، حیاتی به نظر می‌رسد. (آذرنیوشان، به‌پژوه و غباری‌ناب، ۱۳۹۱)

۲- بیان مسئله

زندگی اجتماعی و داشتن مهارت‌های اجتماعی از مولفه‌های مهم زندگی در جامعه نوین امروزی برای هر انسانی است. دانش آموزان استثنایی از این دسته مستثنی نیستند و حتی برای آنکه بتوانند با مشکلاتی که دارند در جامعه مفید واقع شوند نیاز به فنونی دارند که با استفاده از آن‌ها در جامعه بهترین عملکرد را داشته باشند.

باید توجه داشت که کودکان می‌توانند به کمک بازی نکات تربیتی، اخلاقی و آموزشی زیادی را یاد بگیرند. کودکان استثنایی نیز می‌توانند مسائل و موارد بسیار زیادی را از طریق بازی یاد بگیرند. بنابراین فنون اجتماعی را نیز می‌توانیم به کمک بازی‌هایی مخصوص به دانش آموزان استثنایی آموزش دهیم. فنون اجتماعی مانند نحوه صحیح خرید از مغازه، ایستادن در صف نانوايي و...

۳- ضرورت

با توجه به اینکه هر انسانی نیاز دارد در جامعه به شکل مطلوب حاضر شود و رابطه‌ای صحیح و منطقی با افراد اجتماع برقرار کند، بررسی موضوع این پژوهش ضرورت دارد تا به کمک بازی درمانی فرایند ورود دانش آموزان استثنایی که دارای شرایط خاصی هستند را تسریع کرده و مورد بررسی قرار دهیم.

۴- بیان اهداف

هدف از انجام این پژوهش آن است که تاثیر سبک بازی درمانی در یادگیری مهارت های اجتماعی مورد نیاز دانش آموزان استثنایی بررسی شود تا به کمک منابع کتابخانه‌ای معتبر و داده‌های دقیق علمی به این هدف برسیم که می‌توان به کمک انجام بازی در دانش آموزان استثنایی روش و فنون معاشرت اجتماعی و حضور در جامعه را آموزش داد.

۵- سوالات پژوهش

سوالات پژوهش پیش رو را می‌توان در قالب «۳» سوال مطرح کرد.

۱- آیا می‌توان با بازی درمانی فنون زندگی در جامعه را به دانش آموزان استثنایی آموزش داد؟

۲- به چه روش‌هایی می‌توان با بازی درمانی فنون اجتماعی را به دانش آموزان اجتماعی آموزش داد؟

۳- آیا بازی درمانی بر یادگیری فنون اجتماعی دانش آموزان استثنایی تاثیری دارد؟

۶- مبانی نظری

بازی درمانی یک تعامل کمکی بین کودک و بزرگسال آموزش دیده است که از طریق ارتباط نمادین در بازی در جستجوی راه‌هایی برای کاهش آشفتگی‌های هیجانی کودک است. به طوری که کودک در طی تعاملات بین فردی با درمانگر، پذیرش تخلیه هیجانی، کاهش اثرات رنج آور جهت دهی مجدد تکانه و تجربه هیجانی تصحیح شده را تجربه می‌کند.

بازی درمانی رویکرد فعالی است که میتوان آن را به صورت انفرادی یا گروهی به کار برد. به گونه ای که به کودکان اجازه میدهد تا به واسطه بازی، احساسات هشیار و ناهشیارشان را آشکار سازند. نظریه‌ها از لحاظ نوع تبیین بازی کودکان بسیار متفاوتند به طور مثال، بازی را به عنوان مؤلفه ای از تحول شناختی و عقلانی مورد توجه قرار میدهند؛ یا آن را فرایندی برای رهاسازی استرس‌های مرتبط با رشد و بزرگ شدن میدانند یا بازتابی از

فشارهای فرهنگی است و وسیله ای برای یادگیری مهارتی تازه میباشد. مع ذلک هیچ یک از این نظریه ها تضادی در استفاده از بازی به عنوان یک روش درمانی ندارند. (مهرداد، ۱۳۹۰)

اگرچه افراد مختلف ممکن است درباره علت بازی کردن کودکان اختلاف نظر داشته باشند، ولی با این نکته موافقت که بازی از مؤلفه های ضروری زندگی کودکان است، چرا که آنها به هنگام بازی معمولاً در طبیعی ترین و راحت ترین وضعیت هستند؛ و به همان راحتی که بزرگسالان احساساتشان را از طریق گفتار ابراز میکنند آنها نیز همین کار را به وسیله بازی انجام می دهند بنابراین بازی وسیله فوق العاده کارآمد و مؤثری است که با کمک آن می توان وارد دنیای درونی کودکان شد. (فضلی خانی، ۱۳۷۸)

در حال حاضر از روش های بسیاری در کمک به کودکان با اختلالات یادگیری و ارتقاء توانایی های آنها بهره برده می شود که از جمله این موارد میتوان به بازی درمانی اشاره کرد. بازی به عنوان روش صحیح و درست در درمان کودک است، زیرا کودکان اغلب در بیان شفاهی احساساتشان دچار مشکل هستند. (پیرعباسی، صفرزاده، ۱۳۹۸)

بازی درمانی به عنوان یک ارتباط بین فردی پویا بین کودک و درمانگر آموزش دیده در فرایند بازی درمانی توصیف میشود، که رشد یک ارتباط امن را برای کودک تسهیل مینماید، تا کودک به طور کامل خود را بیان کند. (Porter and Hernandez, 2007) فنون زندگی اجتماعی نیز به نوعی یک ارتباط است و این ارتباط در بازی بیش از هر جای دیگری رقم میخورد.

بازی درمانی یک تکنیک درمانی کودک است که برای درمان مشکلات و اختلالات کودکان مورد استفاده قرار می گیرد به گونه ای که به کودکان اجازه میدهد تا به واسطه ی بازی احساسات هشیار و ناهشیارشان را آشکار سازند بازی درمانی یک تعامل کمکی بین کودک و بزرگسال آموزش دیده است که از طریق ارتباط نمادین در بازی در جستجوی راه هایی برای کاهش آشفتگی های هیجانی کودک است به طوری که کودک در طی تعاملات بین فردی با درمان گر پذیرش تخلیه هیجانی کاهش اثرات رنج آور جهت دهی مجدد تکانه و تجربه هیجانی تصحیح شده را تجربه میکند. (کرمی و همکاران، ۱۳۹۴)

در واقع کودکان در خلال بازی ها به ویژه بازی های آموزشی به مفاهیم ذهنی جدیدی دسترسی پیدا می کنند و مهارتهای بیشتر و بهتری را کسب می نمایند. پژوهشگران بر این باورند هنگامی که آموزش بر اساس زمان مناسب و گزینش فعالیت مناسب شکل بگیرد آموزش هر کودکی با هر اندازه استعداد و توانایی امکان پذیر است. (انگجی و عسگری، ۱۳۸۵)

حق بازی به عنوان یکی از اساسی ترین شرایط برای سلامتی کودکان محسوب میشود که حتی سازمان ملل متحد آن را به عنوان یک حق جهانی برای کودکان تبیین کرده است بازیهای فکری یکی از مهمترین شیوه های یادگیری کودکان خردسال و پیش دبستانی است. این امر یادگیری را به صورت رسمی در دوران کودکی پایه گذاری میکند و کودک را قادر به توسعه ارزش خود می کند. این یادگیری از بازی های فکری اساساً برای موفقیت کودکان در آینده در کلاس درس تعاملات اجتماعی و نحوه برخورد با هنجارها تا آغاز تفکر علمی کودکان تمرکز دارد و باعث تقویت هوش هیجانی خلاقیت و استدلالهای فکری در کودکان می شود.

به کارگیری راهبردهای مداخله ای ویژه در کودکان با ناتوانی یادگیری میتواند موجب بهبود مهارتهای اولیه مورد نیاز جهت پیشرفت تحصیلی آینده را فراهم نماید. پاسخ به مداخله با هدف کاهش بیش تشخیصی اختلال های یادگیری معرفی شده است و تمام سالهای تحصیل کودکان نیازمند آموزشهای ویژه تا با استعداد و سرآمد را پوشش میدهد یکی از انواع شیوه های مداخله ای که امروزه مورد توجه محققان گرفته است استفاده از بازیهای فکری است. (علیزاده و همکاران، ۱۳۹۶)

۱-۶) رویکردهای بازی درمانی

استفاده از قدرت های درمان بخش بازی به رغم تأکیدات پیشینیان به اوایل قرن بیستم باز می گردد. همزمان با رشد و توسعه ی مکاتب روان شناختی، انواع روش های بازی درمانی بر مبنای این مکاتب شکل گرفت و توسعه یافت امروزه در سرتاسر جهان بازی درمانگران با رویکردهای نظری مختلفی به ارائه ی خدمات بازی درمانی به کودکان و بزرگسالان مشغولند که برخی از این رویکردها عبارتند از: روان تحلیل گری شناختی-

رفتاری رهایشی ارتباطی، اکوسیستمی و انسان گرایی یکی از مهمترین این رویکردها، بازی درمانی - کودک محور یا بی رهنمود است که ریشه در نظریه ی انسان گرایانه ی راجرز دارد.

امروزه این رویکرد، پژوهش های بسیاری را موجب شده است و آن چنان که پژوهش ها نشان می دهند روش های بازی درمانی انسان گرایانه و بی رهنمود اثرات درمانی بهتری نسبت به سایر رویکردها دارند. در حال حاضر، Landreth موسس مرکز بازی درمانی دانشگاه تگزاس شمالی در آمریکا پرچم دار بازی درمانی کودک محور بوده و با همکاری همکاران و شاگردان خود به امر آموزش پژوهش و توسعه ی این رویکرد، مبادرت می کند. (Packman , Bratton, 2003)

در بازی درمانی کودک محور بر خلاف رویکردهای مشکل محور، کودک، محور جلسات بازی درمانی است نه مشکل؛ لذا این رویکرد ساختاری از پیش تعیین شده را به جلسات بازی درمانی تحمیل نمی کند. Packman و Bratton روشی را برای بازی درمانی گروهی با کودکان سنین پیش از نوجوانی (۱۰-۱۲ سال) طراحی کرده اند که بخش آغازین آن به صورت نیمه ساختار یافته ارائه میشود (Packman , Bratton, 2003)

این روش بازی درمانی مبتنی بر فعالیت گروهی نام دارد و با آن که روشی نیمه ساختار یافته است، اما در فرایند اجرای آن بازی درمانگر مقید است که از اصول کودک محوری تبعیت نماید. Packman و Bratton پس از طراحی این روش طی مطالعه ای اثر بخشی آن را بر مشکلات رفتاری گروهی از کودکان سنین پیش از نوجوانی که دارای ناتوانی یادگیری بودند، بررسی کردند نتایج این مطالعه نشان داد که بازی درمانی مبتنی بر فعالیت گروهی بر مشکلات رفتاری درونی سازی شده موثر بود، اما مشکلات برونی سازی شده اثر بر معنی داری نداشت (Packman , Bratton, 2003)

سپس در مطالعه ی دیگری اثر بخشی این روش بر مشکلات رفتاری کودکان یتیم سنین پیش از نوجوانی بررسی شد. یافته های این مطالعه نشان داد که بازی درمانی مبتنی بر فعالیت گروهی هم بر مشکلات درونی سازی شده و هم بر مشکلات برونی سازی شده موثر است. (باقری و همکاران، ۱۳۹۶)

۲-۶) طبقه بندی کودکان استثنائی

قابلیت سازگاری و تطابق با محیط در کودکان استثنائی با کودکان معمولی متفاوت است. روانشناسان آنها را بر اساس نوع تفاوتشان با سایرین به سه گروه طبقه بندی کرده اند:

- ۱- کودکانی که مطابق با هنجارهای جامعه از لحاظ ضریب هوشی و فعالیتهای ذهنی متفاوت از بقیه هستند عقب مانده های ذهنی و، تیزهوشی، اختلال یادگیری LD اختلال نقص توجه و بیش فعالی ADHD در زمره این گروه قرار دارند.
- ۲- کودکانی که به دلیل ضایعات مغزی دچار اختلالات عملی هستند و در بروز واکنشها و پاسخها با مشکل مواجه میشوند. در طبقه بندی کودکان استثنائی به این گروه کودکان ناسازگار گفته میشود و شامل کودکان فلج مغزی CP می شود.
- ۳- داشتن نقص حسی و حرکتی سبب محدود کردن دامنه فعالیتهای جسمی می شود این گروه شامل نابینایان و کم بینایان، ناشنوایان و کم شنوایان افراد مبتلا به اختلالات زبان و کنترل اسفنکترها میشود. (بودرختانی، ۱۴۰۱)

۳-۶) بازی نمادین در کودکان استثنائی

آنچه رشد کمتری در کودکان استثنائی در مقایسه با کودکان دیگر است الگوی رشد تدریجی بازی نمادین میباشد که در کودکان استثنائی با سرعت آهسته تری رشد مییابد. این رشد چهار مرحله در کودکان استثنائی دارد که با سن عقلی آنها مرتبط است. اولین مرحله ایجاد ارتباط بین اشیا در بازی نمادین است این مرحله وقتی اتفاق میافتد که کودک به تنهایی یا با استفاده از اسباب بازی اعمال پیوسته ای را انجام میدهد. مرحله دوم بازی با یک صحنه است.

در این مرحله کودک بازی خود را در زمینه یک ایده خاص و مرتبط با یک صحنه طرح ریزی میکند مرحله سوم بازی با یک موضوع میباشد در این مرحله کودک اعمالی را در زمینه موضوعی خاص انجام میدهد. برای مثال کودک در زمینه موضوع رفتن به باغ وحش اسباب بازیها را با یکدیگر

ترکیب می‌کند این مرحله کودک را به سمت سطوح بالاتر سازماندهی موضوع بازی هدایت می‌کند. مرحله، آخر بازی با یک داستان است این مرحله شامل ترکیب یک داستان بایان شفاهی می‌شود. (Li, 2003)

۴-۶) بازی درمانی و آموزش مهارت اجتماعی

درواقع، یکی از حوزه های مهمی که کودکان کم توان ذهنی در آن با مشکل مواجه هستند مهارت های اجتماعی است. معمولاً این کودکان مهارت های اجتماعی ضعیفی دارند مهارت های اجتماعی به مهارت های ضروری برای انطباق با نیازهای اجتماعی و حفظ روابط بین فردی رضایت بخش گفته میشود یادگیری مهارت های اجتماعی شدن کودکان را به دنبال دارد و این اجتماعی شدن جریانی را در بردارد که، هنجارها، مهارت ها، انگیزه ها، نگرش ها و رفتار کودک را شکل می‌دهد. مهارت های اجتماعی بیانگر مجموعه پیچیده ای از مهارت ها است که شامل ارتباط حل مسئله تصمیم گیری خود، مدیریت جرات ورزی تعامل با همسالان و گروه میشود.

ابتدا کودکان در ارتباط با اطرافیان والدین، خواهران برادران و همسالان این مهارت ها را بدون تلاش و خودبه خود یاد میگیرند ولی کودکان استثنایی در این زمینه مشکلات دارند؛ به همین دلیل بیشتر این کودکان با عکس العمل های منفی بزرگسالان و کودکان دیگر روبه رو میشوند. (پوردخانی، ۱۴۰۱)

۵-۶) نمونه بازی های قابل اجرا برای دانش آموزان استثنایی:

برخی بازی ها هستند که مهارت های آموزشی، اجتماعی، فرهنگی و... را آموزش می‌دهند. مثلاً برای آموزش جمع و تفریق بازی های بسیار زیادی مانند چوب خط، برای آموزش حروف الفبا بازی به کمک نقاشی و برای آموزش مهارت های اجتماعی بازی های مختلفی وجود دارد که بسته به خلاقیت آموزگار می‌توان از بازی های متعددی استفاده کرد. در ادامه برخی از این بازی ها جهت ملموس شدن آورده شده است.

۱-۵-۶) سوپر مارکت بازی!

این بازی با نظارت معلم انجام می‌شود. در این بازی یک دانش آموز به عنوان فروشنده سوپر مارکت نقش ایفا می‌کند و سایر دانش آموزان نقش مشتری را خواهند داشت. بهتر است که معلم به کمک وسایل واقعی مثل دفتر، مداد و... و با پول واقعی این بازی را برای دانش آموزان اجرایی سازد تا بتوانند شرایط واقعی را برای دانش آموزان به وجود آورند.

این بازی باعث می‌شود دانش آموزان استثنایی با اصول خرید و فروش که الزامات ابتدایی زندگی در جامعه است و فنون لازم برای هر انسانی می‌باشد را آموزش ببینند. بنابراین می‌توان با انجام و اجرای خلاقانه چنین بازی هایی دانش آموزان استثنایی را در همان دوران کودکی آموزش ببینند تا بتوانند به خوبی در جامعه حاضر شوند.

۲-۵-۶) صف بازی!

در این بازی دانش آموزان در یک صف فرضی مانند صف نانوائی قرار می‌گیرند و احترام به حقوق دیگر افراد، جلوگیری از عدم توجه به صف و... را آموزش می‌بینند. این بازی می‌تواند با خلاقیت معلم به اشکال جذابی در آید اما به صورت کلی این بازی می‌تواند به دانش آموزان استثنایی این مهم را آموزش دهد که چگونه در صف بایستند، حق دیگران را ضایع نکنند و از حق خود نیز دفاع کنند.

۷- پیشینه پژوهش

پژوهش های مختلفی در جهت بررسی تاثیر بازی درمانی در عملکردهای مختلف دانش آموزان استثنایی به عمل آمده. اما هیچ کدام به این مهم که آیا می‌توان با بازی درمانی مهارت های اجتماعی را می‌توان آموزش داد یا خیر نپرداخته. در ادامه به پژوهش هایی که موضوعات مشابه پژوهش پیش رو را کار کرده اند را بررسی می‌کنیم.

باگرلی و پارکر (۲۰۰۵) در پژوهش خود نشان دادند که بازی درمانی بر یادگیری خودکنترلی، احساس مسئولیت، ابراز احساسات، احترام گذاشتن، پذیرش خود و دیگران، بهبود مهارت‌های اجتماعی، عزت نفس، کاهش افسردگی و اضطراب مؤثر است. همچنین مک گیو (۲۰۰۰) تأثیر بازی درمانی را در کاهش مشکلات رفتاری، افزایش سازگاری رفتاری و عاطفی بهبود مفهوم خود و افزایش خودکنترلی بررسی نمود و نشان داد که تمایلات مثبت در رفتار کودکان، خودکنترلی و مفهوم خود در کودکان گروه آزمایش مشاهده گردید.

همچنین صفری و همکاران (۱۳۹۱) در مطالعه خود بیان داشت که در بازی درمانی کودکان می‌تواند قضاوت اخلاقی را نیز پرورش داده و یاد می‌گیرند که چگونه با دیگران همکاری کرده و همه افراد را یکسان بنگرند هم چنین راهبردهای حل مسئله و چگونگی برقراری روابط مناسب اجتماعی با دیگران را می‌آموزند بنابراین مخالفت‌ها و پرخاشگری‌های خود را کاهش دهند یا حذف نمایند لذا بازی درمانی می‌تواند مشکلات سلوک را بهبود ببخشد.

پیرعباسی و صفرزاده (۱۳۹۷) نیز در مقاله‌ای با عنوان اثربخشی بازی درمانی گروهی بر مشکلات رفتاری و عملکرد حافظه دانش آموزان دبستانی دختر دارای اختلال یادگیری خاص به این نتیجه دست یافتند که با توجه به اینکه بازی درمانی گروهی بر کاهش مشکلات رفتاری کودکان و بهبود و توان بخشی حافظه دانش آموزان دختر با اختلال یادگیری خاص اثربخش می‌باشد، ایجاد زمینه‌های لازم جهت برگزاری جلسات بازی درمانی گروهی در مدارس ضروری به نظر می‌رسد و این موارد می‌تواند در بهبود وضعیت روان شناختی و تحصیلی این دانش آموزان مؤثر باشد.

۸- بحث درباره یافته‌ها

همانگونه که اشاره شد هدف از انجام پژوهش پیش رو بررسی تأثیر سبک بازی‌درمانی در یادگیری مهارت‌های اجتماعی مورد نیاز دانش آموزان استثنایی می‌باشد. این مقاله به روش کتابخانه‌ای از منابع معتبر مانند مقالات پژوهشی و کتب معتبر استناد کرده و تلاش شده یافته‌ها کاملاً علمی و منطقی باشد.

با توجه به اینکه بازی برای تمام کودکان جذاب بوده و این ظرفیت را دارد تا بسیاری از مسائل درسی و غیر درسی را از طریق آن یاد بگیرند، لذا یکی از بهترین راه‌ها برای آموزش به کودکان خواهد بود. چرا که یادگیری جذاب بازدهی بسیار بالاتری نسبت به یادگیری با زور و اجبار خواهد داشت.

این مسئله در دانش آموزان استثنایی نیز صادق است و حتی به دلیل مشکلات و نیازهای ویژه‌ای که دارند می‌تواند راهی بهتر از سبک‌های سنتی تدریس برای کودکان باشد. اما بازی درمانی برای آموزش فنون اجتماعی نیز کاملاً عملی می‌باشد. فنون اجتماعی یکی از الزامات زندگی در جامعه است که هر انسانی باید آن را فرا بگیرد.

طبق پژوهش‌های انجام شده و استناد به پژوهش‌های انجام شده در ایران و خارج از کشور بسیاری از نکات آموزشی، فرهنگی، ریاضی و... را با بازی درمانی می‌توان به دانش آموزان استثنایی آموزش داد. بنابراین فنون اجتماعی و شیوه زندگی در اجتماع نیز که شباهت زیادی به موارد گفته شده دارد را می‌توان از طریق بازی به ایشان آموزش داد.

۹- نتیجه گیری

با توجه به آنکه در این پژوهش هدف آن بود که به روش علمی و با استناد به مقالات پژوهشی و سایر منابع علمی ثابت کنیم که می‌توان با بازی درمانی فنون اجتماعی را به دانش آموزان استثنایی آموزش داد یا خیر توانستیم به این مهم دست یابیم که آموزگار با خلاقیت خود می‌تواند بازی‌هایی را طراحی کند که هر یک به آموزش یک فن اجتماعی منجر شود.

برای مثال زمانی که می‌خواهیم به دانش آموزان استثنایی روش صحیح سلام و احوال‌پرسی را آموزش دهیم می‌توانیم از بازی خاص که این مورد را در خود گنجانده باشد استفاده نماییم. این مدل بازی درمانی بر همه مدل دانش آموزان استثنایی نتیجه بخش خواهد بود و دانش آموز از طریق آن می‌تواند عملکرد اجتماعی خود را در حال و آینده بهبود بخشد.

بازی درمانی با توجه به اینکه فعالانه توسط خود دانش آموز انجام می‌گردد و معلم صرفاً نقش ناظر را خواهد داشت بر اعتماد به نفس ایشان نیز تاثیر می‌گذارد و همین اعتماد به نفس از نظر اجتماعی تاثیرگذار خواهد بود. پس با توجه به تمام این مستندات بازی درمانی برای آموزش فنون اجتماعی به یک دانش آموز استثنایی بسیار موثر خواهد بود.

پیشنهادات

با توجه به بکر و کاربردی بودن پژوهش‌ها در حوزه تاثیر بازی درمانی در آموزش کودکان استثنایی به علاقمندان تحقیق و پژوهش در این حوزه پیشنهاد می‌گردد سایر ابعاد و تاثیرات بازی درمانی را در این کودکان بررسی کنند. آموزش‌های خاص مثل آموزش جدول ضرب از طریق بازی درمانی از موارد قابل انجام می‌باشد.

پژوهشگران می‌توانند به صورت پژوهش بر تعدادی از دانش آموزان استثنایی بازی‌های گفته شده در این مقاله را اجرا نموده و نتیجه را در قالب مقاله‌ای پژوهشی نیز ارائه دهند تا ضمن ثابت شدن این موضوع به صورت تجربی، ابعاد دیگر تاثیر بازی درمانی در زندگی اجتماعی و دکان استثنایی مورد ارزیابی و واکاوی قرار گیرد.

منابع

منابع فارسی

- انگجی ل؛ عسگری ع. (۱۳۸۵) بازی و تأثیر آن بر رشد ، کودک ، چاپ اول تهران: انتشارات طراحان ایماژ
- آذرنيوشان ، بهزاد ؛ به پژوه ؛ احمد ، غباری بناب ؛ باقر (۱۳۹۱) اثر بازی درمانی با رویکرد شناختی- رفتاری بر مشکلات رفتاری دانش آموزان کم توان ذهنی در دوره ابتدایی ، کودکان استثنایی سال دوازدهم تابستان ۱۳۹۱ شماره ۲ (پیاپی ۴۴)
- باقری ، ناصر و شهینی بیلاق ، منیجه و عالیپور ، سیروس و زرگر ، یدالله(۱۳۹۶) بررسی اثربخشی بازی درمانی میتنی بر فعالیت گروهی مدرسه- محور بر مشکلات رفتاری دانش آموزان پسر دوره ابتدایی شهر کرد ، مجله دانشگاه علوم پزشکی شهر کرد ، دوره ۱۹ ، شماره ۱ ، فروردین و اردیبهشت ۱۳۹۶ ، صفحه ۱۴۸-۱۵۷
- پیرعباسی زینب، صفرزاده سحر. اثربخشی بازی درمانی گروهی بر مهارت های اجتماعی و عملکرد حافظه دانش آموزان دبستانی دختر دارای اختلال یادگیری خاص. مجله پرستاری کودکان ۱۳۹۸؛ ۶ (۲): ۵-۱۲
- فضلی خانی، م (۱۳۸۷) برگزیده مقالات تجارب راهنمایی- مشاوره های معلمان، تهران: نشر فرهیختگان دانشگاه.
- کرمی ، جهانگیر و شفیعی، بهناز و حیدری شرف، پریسا (۱۳۹۴) اثربخشی بازی درمانی گروهی شناختی- رفتاری در اصلاح سازش نیافتگی اجتماعی دانش آموزان دختر با کم توان ذهنی ، فصلنامه تعلیم و تربیت استثنایی ، ۱۵ (۳) ص ۲۱-۳۱
- موسوی ه س و خدابخشی ، کولایی ۱ (۱۳۹۵) اثر بخش بازی درمانی گروهی به شیوه مراجع محوری بر ترس و اضطراب کودکان پیش دبستانی مجله سلامت اجتماعی ۴ ۲۶۱-۲۶۹
- مهجور، س. (۱۳۸۶) روانشناسی بازی، چاپ دهم، شیراز ، انتشارات ساسان
- مهرداد ، حسین (۱۳۹۰) تأثیر بازی درمانی بر پیشرفت تحصیلی دانش آموزان عقب مانده ذهنی دوره ابتدایی شهر خرم آباد در سال تحصیلی ۸۹-۱۳۸۸ ، مجله روانشناسی افراد استثنایی ، دوره ۱، شماره ۲ - شماره پیاپی ۲ ، مرداد ۱۳۹۰ ، صفحه ۱۱۹-۱۴۴
- یوردخانی ، سمانه (۱۴۰۱) تأثیر بازی درمانی در کودکان استثنایی ، اولین کنفرانس ملی تازه های روانشناسی تکاملی و تربیتی

منابع انگلیسی

- Li, A. F. 912,. Toward more elaborate pretend play. *Mental Retardation*, 09, 999-992.
- Packman J, Bratton SC. A school-based group play/activity therapy intervention with learning disabled preadolescents exhibiting behavior problems. *Int J Play Ther.* 2003; 12(2): 7-29
- Porter M, Hernandez Reif M. *Play therapy*. Philadelphia: Taylor & Francis; 2007.